

Γεωργίου Σφραντζῆ, Χρονικὸν

α) Οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Μεχμέτ Β΄ τοῦ Πορθητοῦ πρὸς τὸν στρατό του, τὴν παραμονὴ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

β) Ὁ λόγος τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου πρὸς τοὺς συμπολεμιστὲς του, τὴν παραμονὴ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Βράδυ Δευτέρας 28 Μαΐου 1453. Ἡ νύχτα ποὺ δὲν θὰ ξημέρωνε ποτέ¹. Ὁ σουλτάνος ὑπόσχεται στὸν στρατὸ του τριήμερη λεηλασία, καὶ πλοῦτη ἀμύθητα καὶ παρθένες καὶ παιδιά, στὴν γῆ καὶ στὸν οὐρανό. Τὰ στίφη τῶν ἀπίστων ἀλαλάζουν λυσσασμένα. Οἱ λίγοι, ἥρωικοί, ἐξαντλημένοι ὑπερασπιστὲς τῆς Βασιλεύουσας, κρατώντας ἀκόμη μὲ ὑπεράνθρωπη, ἀπελπισμένη θέλησι τὰ ἀρχαῖα τεῖχη, ἀπέναντι στὴν βία τῶν λυσσασμένων, ἀναρίθμητων ὀρδῶν, τῶν μεγάλων πυροβόλων καὶ τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ξέρουν ὅτι ἔρχεται ἡ κρίσιμη ἡμέρα· ἡ στιγμή ποὺ ὁ καθένας μόνος του, καὶ ἡ χιλιόχρονη αὐτοκρατορία θὰ βρεθοῦν ἀπέναντι στὴν Μοίρα. Μὲ δάκρυα ἀπελπισμένης πίστεως καὶ ἀποφασιστικότητας ἀποχαιρετοῦν παιδιά καὶ συζύγους, μεταλαμβάνουν γιὰ τελευταία φορὰ στὴν Ἁγία-Σοφία, ἐμψυχώνουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον στὶς πολεμιστρες· οἱ ἱερὲς εἰκόνες περιφέρονται στὰ τεῖχη, προσευχὲς ἀναπέμπονται στοὺς οὐρανούς καὶ δάκρυα πόνου καὶ ἀγωνίας ποτίζουν τὴν γῆ. Ὁ Βασιλέας, πρῶτος στὴν μάχη, ἐμψυχώνει τοὺς στρατιῶτες του· συγκεντρώνει ἄρχοντες καὶ ἀπλοὺς στρατιῶτες καὶ τοὺς λέγει τὰ λόγια αὐτά, ὅπως μᾶς τὰ παραδίδει τὸ Χρονικὸν τοῦ Σφραντζῆ². Λόγια ἀπὸ τὴν καρδιά, γεμάτα πόνο, συγκρατημένον ὅμως μέχρι τέλους, καὶ λόγια ἀπὸ τὸ μυαλὸ μαζί, λόγια πολεμιστοῦ, ψυχραίου στρατιωτικοῦ ἡγήτορος, πρὸς στρατιῶτες καὶ συμπολεμιστὲς. Λόγια ἐπίγνωσης, στήριξης ψυχικῆς καὶ λελογισμένου θάρρους. Καὶ μαζί κάτι ἄλλο. Λόγια, ποὺ πέρα ἀπὸ τὴν λογοτεχνικὴ φροντίδα τοῦ ιστοριογράφου τους, πέρα ἀπὸ τὸ γνήσιο αἶσθημα τῶν προσώπων ἐκεῖνες τὶς τραγικὲς στιγμὲς, παίρνουν καὶ μιὰ ἄλλη, παράξενη χροιά· σὰν νὰ φέρουν μαζί

¹ «Μεσημέρι ἀπὸ νύχτα». (Ὀδυσσεὺς Ἑλύτης, «Θάνατος καὶ Ἀνάστασις τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου»)

² Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζουμε ἐὰν καὶ πῶς ἀκριβῶς ἐμίλησεν ὁ Αὐτοκράτωρ· εἰκάζεται ἀπὸ ὀρισμένους μελετητὲς ὅτι ὁ Σφραντζῆς ἀνέπτυξε «κατ' ἔννοιαν» συντομότερο λόγο τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν ὁποῖον λόγον ἀναφέρει στὴν ἐκθεσί του πρὸς τὸν πάπα τῆς Ρώμης ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος Λεονάρδος ὁ Χίος (παρῶν, ὅπως καὶ ὁ Σφραντζῆς, στὴν Πόλι κατὰ τὴν Ἄλωσι), ἐπίσης ἀγνώστου ἀκριβείας. Ἀλλὰ ὁ λόγος ἐποῦτος, καὶ ἐὰν δὲν γνωρίζουμε ἂν καὶ τί ἐλέχθη ἐκεῖνες τὶς ὥρες, ἐκφράζει πάντως, θεωρῶ, τὸ **ἦθος** τῶν στιγμῶν καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν, ὅπως οἱ δημηγορίες τοῦ Θουκυδίδου.

τους μιὰ μακρυνή, μαγική ἀντήχησι· «φθόγγους ἀγέλαστους καὶ ἀκαλλώπιστους καὶ ἀμύριστους»³ πλέον, ἡχώ χρησμῶν ἀπὸ ἀρχαῖες Θερμοπύλες, φθόγγους μυθικῶν ραψωδῶν. Διότι ἐκεῖ, τότε, ἡ Ἱστορία παγώνει· ὁ ρυθμὸς τοῦ Χρόνου ἀλλάζει, οἱ Αἰῶνες συμπυκνώνονται· ἐκεῖ, τότε, λίγες ὥρες μόνον πρὶν ὁ Βασιλέας ἀνεβῆι γιὰ τελευταία φορὰ στὰ τείχη καὶ ἡ Στιγμὴ ταυτιστεῖ μὲ τὴν Αἰωνιότητα καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάσης Παλαιολόγος, ὁ Βασιλέας, ὁ Στρατιώτης, γίνεῖ ἓνα μὲ τὴν αἰώνια Ψυχὴ τοῦ Γένους, ἐκεῖ ἐπάνω στὴν Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, ὁ Μαρμαρωμένος Βασιληᾶς.

...Γνωρίζετε καλῶς, λέγει ὁ Βασιλέας, κατὰ τὸν Σφραντζῆ, ἀπευθυνόμενος πρὸς ἄρχοντες, στρατιῶτες καὶ λαό, ὅτι ἔρχεται ἡ κρίσιμη ἡμέρα. Σταθεῖτε ἀνδρείως, τοὺς λέγει. **Σᾶς παραδίδω τὴν περίφημη πόλι καὶ πατρίδα μας, καὶ βασιλεύουσα τῶν πόλεων.**

Γιὰ τέσσερα πράγματα ἀξίζει ὅλοι μας νὰ πεθάνουμε, γιὰ τὸ καθένα μόνον του ξεχωριστά: «*πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων*». Καὶ τώρα κρίνονται καὶ τὰ τέσσερα αὐτὰ μαζί.

Ὁ ἀλιτήριος ὁ ἀμηρᾶς, τοὺς λέγει, ἔχει ὅλα τὰ πολεμικὰ μέσα. Καὶ ἐν τούτοις, ἀντέχουμε τόσον καιρὸ καὶ διορθώνουμε τὶς ζημιὰς τοῦ τείχους. Ἀπέναντι στὰ στίφη τῶν ἀσεβῶν καὶ τὶς πολεμικὲς μηχανές, δύο πράγματα ἔχουμε μόνον· **πρῶτον μὲν τὴν πίστη στὴν ἀνίκητη δόξα τοῦ Θεοῦ, δεύτερον δὲ τὰ ἴδια μᾶς τὰ χέρια καὶ τὴν ρωμαλαιότητά μας**, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐδώρισε ἡ θεία Δύναμις.

Σὺν Αθηνᾶ καὶ χειρὰ κίνει, συμβουλεύει ὁ Βασιλέας! Καὶ δίδει ὁδηγίες πραγματικοῦ στρατιωτικοῦ ἡγήτορος καὶ ἐκεῖνες ἀκόμη τὶς ὥρες, προπάντων ἐκεῖνες τὶς ὥρες, πῶς μὲ τὴν σωστὴ χρῆσι τῶν ἀσπίδων καὶ τῶν δοράτων θὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ λυσσασμένα, θρασεῖα στίφη. Καὶ γνωρίζω, λέγει, ὅτι εἴστε ἄξιοι καὶ ἔμπειροι στρατιῶτες!

Καὶ συνεχίζει νὰ ἐμψυχώνει τοὺς στρατιῶτες του. Σὰν ζῶα ἄλογα καὶ χειρότεροι ἀκόμη ὄρμουν ἐπάνω μας ἀλαλάζοντας τὰ στίφη τῶν ἀσεβῶν, τοὺς λέγει. Γι' αὐτὸ κι ἐσεῖς ἀντιμετωπίστε τοὺς ὅπως οἱ κυνηγοὶ τοὺς ἄγριους χοίρους, **γιὰ νὰ μάθουν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι δὲν πολεμοῦν κατὰ ζώων ἀλόγων ὅπως εἶναι αὐτοί, ἀλλὰ κατὰ τῶν κυρίων καὶ ἀφεντῶν τους, ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων!**

Ἐξιστορεῖ μετὰ ὁ Βασιλέας τὶς ἀδικίες ποὺ διέπραξε ὁ σουλτάνος καὶ τὶς χῶρες ποὺ κατέκτησε. Καὶ τώρα, καὶ αὐτὴν τὴν Βασιλεύουσα, τὴν πόλι τῆς Παναγίας, τὸ «*καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πάσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν*», τὴν Πόλι

---

³ Ἡράκλειτος, Diels 92. («Σίβυλλα δὲ μαινομένωι στόματι καθ' Ἡράκλειτον ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῆι φωνῆι διὰ τὸν θεόν.» (Πλούταρχος, «Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν νῦν ἔμμετρα τὴν Πυθίαν», 6, 397a))

μας, τολμᾶ ὁ ἀσεβής νὰ ἀπειλεῖ. Θυμηθεῖτε τὰ ὅλα αὐτά, ἀδελφοί, τοὺς λέγει, ὥστε ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία σας νὰ γίνουν αἰώνιες.

Εὐχαριστεῖ σὴν συνέχεια ὁ Βασιλέας τοὺς Ἐνετούς, Λιγουρίτες (Γενουάτες) καὶ λοιποὺς ξένους συμπολεμιστές. Καὶ ἔπειτα ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους, προτρέποντάς τους νὰ σταθοῦν στὶς θέσεις τους ὡς ἄξιοι στρατιῶτες.

Μὲ δάκρυα στὰ μάτια ὅλοι ἀπαντοῦν: *«ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν»*. Καὶ ὁ Βασιλέας ἀκούγοντάς τους, μὴν συγκρατώντας οὔτε αὐτὸς πιά τὰ δάκρυά του, τοὺς εὐχαριστεῖ. Καὶ οἱ δυστυχεῖς Ρωμαῖοι, γράφει ὁ Σφραντζῆς, ἀκούοντες τὸν Βασιλέα, *«καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν»*· καὶ ἀγκαλιάζονταν δακρυσμένοι, συγχωροῦντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ὁ Βασιλέας, ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἄλλους πολλοὺς ἐπῆγε σὴν Ἁγία-Σοφιά καὶ μετέλαβε τὰ ἄχραντα μυστήρια. Καὶ μετὰ ἐπέρασε ἀπὸ τὰ Ἀνάκτορα, γιὰ νὰ ἀποχαιρετίσει φίλους καὶ συγγενεῖς· *«ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ τίς διηγῆσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; Εἰ καὶ ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἐδύνατο μὴ θρηνῆσαι»*, γράφει ὁ Σφραντζῆς. *«Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππου ἐξήλθομεν τῶν ἀνακτόρων περιερχόμενοι τὰ τεῖχη [...]*»

Γεωργίου Σφραντζῆ, Χρονικὸν

[...] Ἦν δὲ τοῦτο τῇ ἐβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαΐου ἑσπέρα. Ὁ δὲ ἀμηνῶς προστάξας δι' ὅλης ἐκείνης τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας φῶτα καὶ φανούς ποιήσωσι, καὶ νήστεις δι' ὅλης τῆς ἡμέρας διατελέσωσι καὶ ἐπτάκις λουσθῶσι, καὶ τοῦ θεοῦ νήστεις καὶ καθαροὶ δεηθῶσιν, ὅπως τὴν πόλιν νικήσωσιν· ὃ καὶ ἐγένετο. Τῇ δὲ δευτέρῃ ἑσπέρας ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν μετὰ τὸ ἀριστήσαι αὐτοὺς ὁ οὖν ἀμηνῶς σταθεῖς δημηγορῶν ταῦτα ἔφη.

Οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Μεχμέτ Β' τοῦ Πορθητοῦ πρὸς τὸν στρατό του, τὴν παραμονὴ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

«Ὡ τέκνα φίλτατα, παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ προφήτου Μωάμεθ καὶ ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ δέομαι καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἐπὶ τὴν αὐριον ἄξιον ἔργον μνήμης αἰωνίου ποιήσητε, ὡς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν πανταχοῦ ἕως τοῦ νῦν, ὡς φανερόν ἐστιν, ἐποίησαν, καὶ μετὰ προθυμίας καὶ γενναιότητος καὶ μεγαλοψυχίας τοὺς τείχους ἄνωθεν μετὰ τῶν κλιμάκων ὡς πτερωτοὶ διέλθητε· καὶ τὴν φήμην ἦν οἱ πρὸ ἡμῶν, ὡς εἶπομεν, ἐκέρδησαν καὶ ὁ θεὸς ἐχαρίσατο, μὴ γένοιτο ἵνα ἡμεῖς ἀπολέσωμεν αὐτήν, ἀλλὰ μάλιστα νῦν ἡ ὥρα ἤγγικεν ἵνα αὐτήν, πολυπλασίως ἀυξήσωμεν.» Καὶ ἑτέρους πολλοὺς λόγους στρατιωτικοὺς εἰπὼν αὐτοῖς διέγειρε τούτους εἰς μεγαλοψυχίαν, ἵνα γενναίως πράξωσιν. Εἶτα λέγει «Καὶ ἐὰν καὶ ἐξ ἡμῶν τινὲς ἀποκτανθῶσιν, ὡς ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πολέμοις, γεγραμμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καλῶς οἶδατε διὰ τοῦ ἡμετέρου καρᾶν τί φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ἐν καιρῷ τοιοῦτω ὀλόσωμος ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ τοῦ Μωάμεθ ἀριστήσει καὶ πιεῖ, καὶ μετὰ παίδων καὶ μετὰ γυναικῶν ὠραίων καὶ παρθένων ἐν τόπῳ χλοερῷ καὶ μεμυρισμένῳ ἄνθεσιν ἀναπαυθῆ, καὶ ἐν λουτροῖς ὠραιότατοις λουσθῆ, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκ θεοῦ ἔξει ταῦτα. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν ἐξ ἐμοῦ πᾶς ὁ ἐμὸς στρατὸς καὶ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς μου, ἐὰν νικήσωμεν, ὁ μισθὸς ὃν ἔχουσι παρ' ἐμοῦ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκάστου διπλασίων ἔσται οὐ τὰ νῦν ἔχουσι, ὅς ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρξεται ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν. Καὶ ἡμέραις τρισὶν ἡ πόλις πᾶσα ὑμῶν ἔσεται. Καὶ εἴ τι δ' ἂν σκυλεύσητε καὶ εὔρητε χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου σκεῦος καὶ ἱματισμὸν, αἰχμαλώτους τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, οὐδεὶς δυνηθεῖν αὐτοὺς ὑμῖν αἰτῆσαι ἢ τι ἐνοχλῆσαι εἰς οὐδέν.» Καὶ τελειώσας τοῦ λέγειν ὤμοσεν αὐτοῖς φυλάξαι τὰ ὅσα αὐτοῖς διετάξατο. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν λίαν, καὶ ἐν μιᾷ φωνῇ πάντες ἀλαλάξαντες ἦσαν κατὰ τὴν ἐκείνων διάλεκτον «Ἄλλὰ ἀλλά· Μεεμέτη ρεσουλ ἀλλά», τοῦτ' ἐστὶν ὁ θεὸς τῶν θεῶν καὶ ὁ Μουχαμέτης ὁ προφήτης αὐτοῦ.

Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τῆς τοσαύτης κραυγῆς ὡσεὶ ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστὶ μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐριον ὁ ἀμηνῶς ἠτοίμασε χερσαῖον τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι

καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ' αὐτῶν· καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα. Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναικῆς τε καὶ παιδιά, μετὰ δακρῦων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ κύριε ἐλέησον μετὰ δακρῦων ἔκραζον, καὶ τὸν θεὸν ἰκέτευον ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἵλεως γενήσεται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ. Καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἐτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη:

Ὁ λόγος τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου πρὸς τοὺς συμπολεμιστὰς του, τὴν παραμονὴ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

«Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναϊότατοι συστρατιώται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφις τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς. [Βιάζεται] διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἐσμέν πάντες ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἐσμέν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι. Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδώρησατο, κινδυνεύομεν· ὃ ἐστὶ κεφάλαιον πάντων. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῆ, νῦν δὲ τεταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπώλεσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλότατων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα.

Αὐτὸς δὲ ὁ ἀλιτήριος ὁ ἀμηρᾶς πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ἡμᾶς ἐλθὼν ἀπέκλεισεν καὶ μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ ἰσχύος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐκ ἐπαύσατο πολιορκῶν ἡμᾶς· καὶ χάριτι τοῦ παντεπόπτου Χριστοῦ

κυρίου ἡμῶν ἐκ τῶν τειχῶν μετὰ αἰσχύνης ἄχρι τοῦ νῦν πολλάκις κακῶς ἀπεπέμφθη. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἀδελφοί, μὴ δειλιάσητε, ἐὰν καὶ τεῖχος μερόθεν ὀλίγον ἐκ τῶν κρότων καὶ τῶν πτωμάτων τῶν ἐλεπόλεων ἔπεσε, διότι, ὡς ὑμεῖς θεωρεῖτε, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐδιωρθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ἡμεῖς παῖσαν τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἄμαχον δόξαν τοῦ θεοῦ ἀνεθέμεθα, οὗτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις καὶ δυνάμει καὶ πλήθει, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν πεποίθαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ῥωμαλαιότητι, ἣν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις.

Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριαριθμητὸς ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμητῶν, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρα ὀλίγη τοιαῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμητὸς πέτρας καὶ ἔτερα βέλη καὶ ἐλεβολίσκους ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι· δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδειοι, ῥωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε. Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρήξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἢ τὴν ῥομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἄμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμα· ἃ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ὑμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται.

Διό, ὦ συστρατιῶται, γίνεσθε ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ θεοῦ. Μιμηθῆτε τοὺς ποτε τῶν Καρχηδονίων ὀλίγους ἐλέφαντας, πῶς τοσοῦτον πλῆθος ἵππων Ῥωμαίων τῇ φωνῇ καὶ θεᾷ ἐδίωξαν· καὶ ἐὰν ζῶν ἄλογον ἐδίωξε, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν ζῶν καὶ ἀλόγων ὑπάρχοντες κύριοι, καὶ οἱ καθ' ἡμῶν ἐρχόμενοι ἵνα παράταξιν μεθ' ἡμῶν ποιήσωσιν, ὡς ζῶα ἄλογα, καὶ χεῖρονες εἰσιν. Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ῥομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων καὶ πληθὺν κυνήγιον, ἵνα γνώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζῶων, ὡς αὐτοί, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.

Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς ὁ ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως, χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἣν εἶχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησε· τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν· τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος ὧ ἀνόητα ζῶα καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὸ ἀχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὖρη καιρὸν ἐπιτήδειον ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγνω τε καὶ ὑπεράγνω δεσποίνῃ ἡμῶν θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσεν καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρα πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν. Καὶ οὗτος ὁ ἀσεβέστατος τὴν ποτε περιφανῆ καὶ ὀμφακίζουσαν ὡς ῥόδον τοῦ ἀγροῦ βούλεται ποιῆσαι ὑπ' αὐτόν. Ἡ ἐδούλωσε σχεδόν, δύναμαι εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡλίον καὶ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς Πόντον καὶ Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ Παφλαγονίαν, Ἀμαζόνας καὶ Καππαδοκίαν, Γαλατίαν καὶ Μηδίαν, Κολχούς καὶ Ἰβηρας, Βοσφοριανούς καὶ Ἀλβάνους, Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ Μεσοποταμίαν, Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἀραβίαν τε καὶ Ἰουδαίαν, Βακτριανούς καὶ Σκύθας, Μακεδονίαν καὶ Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Βοιωτίαν, Λοκρούς καὶ Αἰτωλοὺς, Ἀκαρνανίαν, Ἀχαΐαν καὶ Πελοπόννησον, Ἡπειρον καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, Λυχνίτας κατὰ τὸ Ἀνδριατικόν, Ἰταλίαν Τουσκίνους, Κελτοὺς καὶ Κελτογαλάτας, Ἰβηρίαν τε καὶ ἕως τῶν Γαδείρων, Λιβύαν καὶ Μαυρητανίαν καὶ Μαυρουσίαν, Αἰθιοπίαν, Βελέδας Σκούδην, Νουμιδίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ Αἴγυπτον, αὐτὸς τὰ νῦν βούλεται δουλώσαι, καὶ τὴν κυριεύουσιν τῶν πόλεων ζυγῶ ὑποβαλεῖν καὶ δουλεία, καὶ τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα ἐπροσκυνεῖτο ἡ ἀγία τριάς καὶ ἐδοξολογεῖτο τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τῆς αὐτοῦ βλασφημίας καὶ τοῦ φληναφοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ, καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων.

Λοιπὸν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσῃται.»

Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν ἰσταμένους ἔφη: «Ἑνετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ στρατιῶται δυνατοὶ καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι, οἱ διὰ τῶν ἐστιλβωμένων ὑμῶν ῥομφαίων καὶ χάριτος πολλάκις πλῆθος τῶν Ἀγαρηνῶν ἐθανατώσατε, καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμειδῶς ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἔρρευσε, τῇ σήμερον παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα τὴν πόλιν ταύτην τὴν εὕρισκομένην ἐπὶ τῷ τῷ ποταμῷ συμφορᾷ τοῦ πολέμου ὀλοψύχως καὶ ἐκ μέσου ψυχῆς γένητε ὑπερασπισταί. Οἴδατε γὰρ καλῶς, καὶ δευτέραν πατρίδα καὶ μητέρα αὐτὴν ἀενάως εἴχετε· διὸ καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ ἵνα ἐν αὐτῇ ὥρα ὡς φιλοπιστοὶ τε καὶ ὀμόπιστοι καὶ ἀδελφοὶ ποιήσητε.»

Εἶτα στραφεὶς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι λέγει τοῖς Λιγουρίταις: «Ὁ Λιγουρίται, ἐντιμώτατοι ἀδελφοί, ἄνδρες πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρδιοι καὶ φημιστοὶ, καλῶς οἴδατε καὶ γινώσκετε ὅτι ἡ δυστυχὴς αὕτη πόλις πάντοτε οὐκ ἐμοὶ μόνον ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν διὰ πολλὰ τινα αἴτια. Ὑμεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας αὐτῇ ἐβοηθήσατε, καὶ συνδρομῇ ἡμετέρα ἐλυτρώσατε ἀπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τῶν αὐτῆς ἐναντίων. Τὰ νῦν πάλιν ὁ καιρὸς ἐστὶν ἐπιτήδειος ἵνα δείξητε εἰς βοήθειαν αὐτῆς τὴν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἀνδρίαν καὶ γενναιότητα ὑμῶν.»

Καὶ πληθυντικῶς στραφεῖς πρὸς πάντας εἶπεν: «Οὐκ ἔχω καιρὸν εἰπεῖν ὑμῖν πλείονα. Μόνον τὸ τεταπεινωμένον ἡμέτερον σκῆπτρον εἰς τὰς ὑμῶν χεῖρας ἀνατίθημι, ἵνα αὐτὸ μετ' εὐνοίας φυλάξητε. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ δέομαι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν δώσητε τοῖς ὑμετέροις στρατηγοῖς καὶ δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Γνωρίσατε δὴ τοῦτο. Καὶ ἐὰν ἐκ καρδίας φυλάξητε τὰ ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, ἐλπίζω εἰς θεὸν ὡς λυτρωθείημεν ἡμεῖς τῆς ἐνεστώσης αὐτοῦ δικαίας ἀπειλῆς. Δεύτερον δὲ καὶ ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ὑμῖν, καὶ μνήμη αἰώνιος καὶ ἄξιος ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται.» Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ τὴν δημηγορίαν τελέσας καὶ μετὰ δακρῶν καὶ στεναγμῶν τὸν θεὸν εὐχαριστήσας, οἱ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀπεκρίναντο μετὰ κλαυθμοῦ λέγοντες «ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν.» Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πλείστα εὐχαριστήσας καὶ πλείστα δωρεῶν ἐπαγγελίας αὐτοῖς ἀπηγγείλατο. Εἶτα πάλιν λέγει. «Λοιπὸν, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, ἔτοιμοι ἔστε τῷ πρῶτῳ, Χάριτι καὶ ἀρετῇ τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ ὑμῖν δωρηθείση, καὶ συνεργούσης τῆς ἀγίας τριάδος, ἐν ἣ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεθέμεθα, ποιήσωμεν τοὺς ἐναντίους μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐντεῦθεν κακῶς ἀναχωρήσωσιν.»

Ἀκούσαντες δὲ οἱ δυστυχεῖς Ῥωμαῖοι καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦσαν εἰς τῷ ἑτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλτάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰ μὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῶ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν. Εἶτα ἐλθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὀλίγον σταθεὶς καὶ ἐκ πάντων συγχώρησιν αἰτήσας, ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; Εἰ καὶ ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἐδύνατο μὴ θρηνησαί.

Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππου ἐξήλθομεν τῶν ἀνακτόρων περιερχόμενοι τὰ τεῖχη
[...]